

Szathmáry Béla

Finkey Ferenc, a tudós tanár

[A bíró, egyetemi tanár szerző felkészült, méltó elemzője Finkey Ferenc jogtudósi, gyakorló jogászi munkásságának. Amint e szám bevezetőjében is volt szó róla, már korábban elkezdte életművének korszerű értelmezését, hasznosítását. Szervezi, szakmailag irányítja a 2020. évi, jubileumi konferencia előkészítését. Ez a tanulmánya megjelent in: Sárospataki Füzetek 2008/ 2. 101-106. old. KG]

A jogi oktatás mikéntjének meghatározása nem új keletű probléma, s jelentős különbségek fedezhetők fel a kontinentális és az angolszász területeken. Előbbire – természetesen nagyon leegyszerűsítve – az elméleti, utóbbira a gyakorlati képzés hangsúlyos volta a jellemző. A praktikum és az elmélet viszonya a mai jogi oktatásban biztosan nem találta meg a megfelelő arányt, s a bolognainak nevezett folyamatot éppen a jogi oktatás meghatározó reprezentánsai nem tartják ezen a területen bevezethetőnek és alkalmazhatónak. Én nem vagyok híve a csak gyakorlati szempontú képzésnek, mert ahogyan a tudomány egyetlen részterületén sem érhetünk el időtálló eredményeket az elméleti alapok kellő szintű kidolgozása és elfogadása nélkül, úgy nem lehet egy koncepciót akként kialakítani, hogy csak a pillanatnyi gyakorlati szükségleteket akarjuk kielégíteni, de éppen az alapok – az elméleti alapok – kiépítéséről feledkezünk meg. A jogi oktatás továbbra is reformációra szorul, a szó legtisztább értelmében. Azaz vissza kellene térnünk a tiszta forrásokhoz, ahogyan a folyó vize is ott a legtisztább, ahol ered. A talmudi zsidó jogban bíró csak az lehetett, akinek nyílt esze, helyes ítélőképessége és alapos törvényismerete volt, aki szerény és szelíd volt, hogy a feleket kellő türelemmel hallgassa meg, aki mindenben elfogadta a törvény Istentől eredő voltát, s ebből következően ítéletét Isten nevében hozta meg, akinek pártatlan ítélezését semmiféle gazdasági összeférhetetlenség nem befolyásolta, aki az igazságot tekintette a legfőbb ideálnak, és annak kiderítése legfőbb életcélja volt, akinek társadalmi szereplése, jelleme tiszta, mind jogilag, mind erkölcsileg feddhetetlen volt. A felsőbb bíróságok tagjaival szemben további követelményeket támasztottak, így a Tóra teljes körű ismeretét, az isteni tan kutatásában való jeleskedést, más tudományok, így a gyógyászat, a matematika, a csillagászat ismeretét, s elvárták tőlük, hogy több nyelvet beszéljenek. Nem lehettek aggastyánok, nem lehettek gyermektelenek, a bírácoknak semmiféle testi hibájuk nem lehetett. A ma bírái, de bátran mondhatjuk ügyészei, ügyvédei, ezeknek a kritériumoknak sok esetben nem felelnek meg. De nem volt ez másképp Finkey Ferenc (1870-1949) idejében sem. Talán nem véletlen, hogy a – pályája csúcsán kúriai tanácselnök, majd koronaügyész – tiszta gondolkodású, az igazság mind szélesebb körű felderítéséért, a humánus jogszolgáltatásért kezdettől fogva síkra szálló fiatal sárospataki jogász a jogi oktatást tartotta elsődleges hivatásának, s ebben a jogbölcséleti alapon álló gyakorlati ismeretekre is hangsúlyt helyező módszertant tekintette elsőd-

legesnek. Sárospataki jogakadémiai tanárként kapott meghívást a kolozsvári egyetem büntetőeljárásjogi tanszékére, 1896-ban lett egyetemi magántanár, majd onnan az újonnan megalakult pozsonyi egyetem büntetőjogi tanszékére került. 1912-től egyetemi nyilvános rendes tanár. A pozsonyi jogi kar megszüntetésével 1921-ben újból Budapestre költözött, majd két évre a Kolozsvárról Szegedre áttelepült egyetem büntetőeljárásjogi tanszékét foglalta el. Harmincéves tanárkodásával 1923-ban hagyott fel, amikor elfogadta Vargha Ferenc, akkor kinevezett koronaügyész meghívását és koronaügyész-helyettes lett.

Finkey tanulmányozta Comenius oktatói munkásságát, a szemléltető módszer, a gondolkodásra nevelés, az egymásra épülő tananyag és a Schola Ludus (az iskola mint színjáték) mint didaktikai elvek mind megtalálhatók tankönyveinek szerkezetében, gyakorlati oktatói tevékenységében. Harcolt azért, hogy a jogi oktatásban, ahol lehetséges, alkalmazzák a *szemléltető módszert*, a kísérleteket, s e célra készítsenek gyakorlati joganyag-gyűjteményeket.¹ A szemléltető oktatás fontosságát hangsúlyozva így ír: „Valóban csodálatos, hogy míg az oktatásügy többi ágaiban mindenütt elengedhetetlennek tekintik a Comenius által már közel 300 év óta hirdetett szemléltető módszert, az előadás vagy tanítás tárgyának valóságban vagy képekben, rajzban bemutatását, a felsőoktatás legtöbb ágában, az orvosi, természettudományi szakon, a műegyetemen pedig a kísérletek nélkül szinte lehetetlennek látszik az előadás, addig a jogi oktatásban ez a módszer még mindig jóformán ismeretlen s egy-két kezdeményezéstől eltekintve mint egészen új reform-eszméről kell arról beszélnem.”² Példaképe Kövy Sándor (1763-1829) debreceni ügyvéd, majd pataki jogtanár, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan tanára, „akinek egyénisége prototípusa volt a tudomány és az ifjúság szeretetét, a vallásos és hazafias szellemet önmagában egyesítő és hallgatóiba átplántáló protestáns jogtanárnak.”³ Ahogyan Ködöböcz József is kiemeli Finkeyről írt munkájában reá való hivatkozással, Kövy nem elégedett meg azzal, hogy tanítványait bevezesse a jog szellemébe és szabályaiba, a közigazgatási, bírói, ügyvédi tisztségek teendőinek végzésébe, titkaiba, de céltudatosan elő is készítette őket jövő életpályájukra is.⁴ Szilárdan hitte, hogy az elméletet és a gyakorlatot, a tudományt az étellel összekapcsolni szükséges. Erről így írt: „Nem elég szép előadásokat tartani, nem elég a jogi fogalmakat, így a büntetőjogban a megtorlást és megelőzés eszméit vagy a kísérlet és részesség szép dogmatikai kérdéseit heteken, talán hónapokon keresztül tudományosan fejtegetni, hanem a hallgatóságot rá kell kaptatni, hogy a jogintézményeket ne csak hírből, de a maguk valóságában, az életből ismerje meg. Ezt a jogi oktatásügyi programot hallgatóimmal tényleg minden

¹ Ködöböcz József: *Finkey Ferenc élete és munkássága*, Miskolc-Sárospatak 1995, 54.

² Finkey Ferenc: *A jogtanítás módszerének reformja és a gyakorlati joganyag-gyűjtemények*, Pozsony, 1917. 4. Meg kell jegyezni, közel száz év elteltével e megállapítása még mindig időszerű. A mai, korszerű technikai eszközök segítségével pedig már az előadóterembe „varázsolható” a tárgyalóterem, a börtönépület. Én magam 2004-ben a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara fiatal oktatóinak tartottam előadást Oktatástechnika és oktatástechnológia a jogászképzésben címmel. Ezt azóta sem kellett megismételnem sem ott, sem máshol.

³ Finkey Ferenc: Kövy Sándor, in: Sárospataki *Református Lapok*, 1929, 311.

⁴ Ködöböcz József: i.m. 61.

úton-módon igyekeztem megvalósítani. Előadásaim alatt azért nem értem be a minél szebb és vonzóbb szavakkal, a régi stílusú szavaló módszerrel, hanem kezükbe adtam a büntetőtörvénykönyvet, a büntető perrendtartást, megtörtént bűneseteken keresztül világítottam meg a dogmatikus kérdéseket.⁵ A kolozsvári egyetemen Finkey és tanártársai 1912-13-ban készítették az első joganyag-gyűjteményt, aminek mintáját a Finkey által a perjogi előadásra szolgáló tantermében berendezett kriminalisztikai gyűjtemény szolgáltatta. Különösen fontosnak tartotta a gyakorlati ismeretek megszerzését a büntetésvégrehajtás területén: „Ma a jogi oktató célja a gyakorlati élet számára képzett jogászokat, bírákat, ügyészeket, ügyvédeket nevelni, egy olyan fontos jogágban, mint a börtönügy, mindenesetre alapos elméleti ismereteket kell szereznüök, az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásának megértésére pedig legcélravezetőbb, s elengedhetetlen tanügyi eszköz egy fegyház, fogház és egy javítóintézet megsemlélése.⁶ Megdöbbenőnek tartotta, hogy gyakorló jogászok nem hallottak beható fejtegetést a rabmunka részleteiről, az ételmezésről, egészségügyről, vagy a börtönépítészetről. Az pedig egyenesen „túrhetetlen”, hogy mint ügyész egy fogház felügyelőjévé lesz úgy, hogy modern intézetet látott volna.⁷ Ő maga tanítványait elvitte a váci, lipótvári, illavai és a munkácsi fegyházakba és az aszódi javítóintézetbe. Rendszeresen járt hallgatóival Sátoraljaújhelyen és Budapesten büntető tárgyalásokon, és ösztönözte őket az önálló részvételre is.⁸ A *Schola Ludus* Comenius óta jelen volt a sárospataki oktatásban, jelesül a jogi felsőoktatásban is. A példaként emlegetett Kövy Sándor hallgatói a vármegyei közigazgatás és bíraskodás feladatait úgy gyakorolták, hogy hallgatóiból jelképes vármegyét szervezett, amit a Sárospatak közelében emelkedő Páncél-hegyről Páncél vármegyének neveztek el. A vármegye főispáni tisztét maga Kövy töltötte be, a hallgatók pedig alispánok, szolgabírák, jegyzők, táblabírák, esküdtek, tisztii ügyészek voltak. Tartottak megyei közgyűlést, bírósági tárgyalást, tisztújítást. Kitalált peres ügyeket vizsgáltak meg, rendeleteket bocsátottak ki, költségvetést készítettek. Páncél vármegye keretében a joghallgatók a vármegyei élet különböző területein: a szónoklatokban, beszédekben, tárgyalásokban és vitákban nagy gyakorlatra tettek szert. Finkey bevezette a praktikumi órákat, s kötelességének érezte, hogy az előadások, fő- vagy speciálkollégiumok keretébe, vagy különórákon az elméleti fejtegetések gyakorlati értékét demonstrálja a hallgatói előtt. Ennek során alkalmazta a már említett gyakorlati joganyag-gyűjteményt, majd ahogyan már hallgató korában javasolta, ösztönözte hallgatóit az önképzésre, az önképzőkörök megalakítására. Szorgalmazta, hogy a hallgatók az önképzőkörökben a szóbeliség és a vitalkozás gyakorlása végett hetenként legalább egyszer a maguk vagy a szaktanárok által kitűzött tételek felett szóbeli eszmecsere-t folytassanak.⁹

⁵ Finkey Ferenc: *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból*, Budapest, 1944, 68.

⁶ Finkey: *A börtönügy jelen állapota és reformkérdései*, Budapest, 1904, 16.

⁷ Tari Ferenc: *Az időszerű Finkey* in Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (Szerkesztette: Szathmáry Béla) Sárospatak, 1995. 86.

⁸ Kopp László: *Finkey Ferenc sárospataki éve* in: Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (Szerkesztette: Szathmáry Béla) Sárospatak, 1995, 141.

⁹ Finkey Ferenc: *A joghallgató társaimhoz*, in *Sárospataki Ifjúsági Közlöny*, 1889, 62.

Finkey Ferenc a büntetőjogot tágan értelmezte, ide tartozónak tekintette a büntető anyagi jogot, perjogot és a büntetésvégrehajtás jogát is. Tudományos pályája büntetőjogi dogmatikával indult. „Az egység és a többség tana a büntetőjogban” című, 1895-ben megjelent művével habilitált 25 éves korában, s lett magántanár 1896-ban. Ugyanebből az évből származik „A büntetőjog alapjai” címa székfoglaló értekezése. Ezt követik „A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban” (1899), „A motívumok tana a büntetőjogban” (1903), illetve a Btk. reformjáról (1903) készített munkái, majd „A jogtalanság, mint a büntetendő cselekmény ismérve” (1909) című művében az anyagi büntetőjog legalapvetőbb elméleti kérdéseit taglalta. Tankönyvírói munkássága kimagasló. Perjogból 1899-ben jelent meg „A magyar büntető eljárás tankönyve” első kiadása, majd 1903-ban a második kiadás. E művek előre mutató voltára Király Tibor hívta fel a figyelmet, amikor is Finkey büntetőeljárás alapelveinek ismertetése során rámutatott arra, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikkének valamennyi lényeges rendelkezése ezekben az alapelvekben már fellelhető.¹⁰ Anyagi büntetőjogból 1902-ben „A magyar büntetőjog tankönyve”, 1905-ben ennek a második, 1909-ben a harmadik, majd 1914-ben a legnagyobb terjedelemben (907 oldal) a negyedik kiadású tankönyve, aminek „új lenyomata”, rövidített új kiadása és „A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota” címet viselő ún. Toldalék 1923-ból való. Finkey szerint ez a Toldalék nem külön munka akart lenni, csak – „mindössze” 216 oldal terjedelemben – egyszerű kiegészítése „a tankönyv hiányossá és hézagossá lett szövegének”. Az említett Toldalék a tankönyv használhatóságának biztosítását volt hivatva szolgálni az 1914-22. években létrejött új anyagi büntetőjogi törvények, a legújabb szakirodalom és a bírói gyakorlat feldolgozásával. Ezek a tankönyvek felölelték a büntetőjognak mind az általános, mind a különös részi anyagát. Anyagi büntetőjogi tankönyvei közül végül is a legalapvetőbb, a legátfogóbb, a legtöbbször hivatkozott, az 1914-ben közzétett negyedik kiadás. Finkey volt az, aki elvégezte a magyar büntetésvégrehajtás tudományos megalapozását, s lerakta a magyar börtönügyi tudomány alapjait.¹¹ Első jelentős munkája e tárgykörben az 1904-ben megjelent „A börtönügy jelen állapota és reformkérdései”. Akadémiai székfoglaló értekezését 1930-ban „A börtönügy haladása az utolsó száz év alatt” címmel tartotta. Az 1933-ban megjelent „Büntetéstan problémák” című munkája még ma is a magyar büntetéstan, börtönügyi irodalom egyik legszínvonalasabb alkotása. Tari Ferenc kiemeli, hogy Finkey munkáiban foglalkozik a nevelhetőség, „nevelhetetlenség” kérdésével is. E kérdésben az indeterminizmus álláspontját vallja. Abból indul ki, hogy az ember jelleme és egyénisége nem adott a születésnél, ezért a jellem változtathatlanságának elméletét visszautasítja. Nem fogadja el Kant, Spencer, Lombroso, Garofal, vagy Liszt kijelentéseit. Az igazságos közélet járva szerinte a jellem alakítható, formálható és ez globálisan értendő, mint az elítéltekre általánosan alkalmazható elv. Ez alól is vannak kivételek, de ez ne tántorítson el bennünket a helyes elvi alapokról –

¹⁰ Király Tibor: *Finkey Ferenc nézetei a büntetőeljárás jogról*, in: Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (szerkesztette: Szathmáry Béla) Sárospatak, 1995. 67.

¹¹ Tari Ferenc: *Az időszzerű Finkey*, in: Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (szerkesztette: Szathmáry Béla) Sárospatak, 1995. 81.

írja. „Sohasem szabad még a bűnözésben nevelkedett, romlott erkölcsű egyé-
nekkal szemben sem feladni a reményt, hogy őket is a rendszeres testi, értelmi
és erkölcsi edzés útján jobb emberekké, szorgalmas, munkaszerető, rendes
emberekké tudjuk kifaraggni.”¹² Finkey különbséget tesz a javítás és a nevelés
között. Javításról kizárólag a romlás, züllés útján lévőknel, vagy már az erköl-
csileg romlottak esetében beszél. Ide tartoznak a súlyos bűncselekményt elkö-
vetettek és a hosszú szabadságvesztésre ítélték. A nevelés viszont olyan kate-
gória, amely az összes szabadságvesztési nemekre ítéltékre nézve közvetlenül
is érvényesülhet, általános végrehajtási célnak tekinthető. A nevelésnek – Fin-
key szerint – három területe van: a testi, az értelmi és az erkölcsi nevelés. Na-
gyon fontosnak tartja, hogy az elítélt olvashasson, működjön könyvtár, kapjon
újságot, tanulhasson. Szorgalmazza a rendszeres, előre meghatározott prog-
ram szerinti előadásokat. Üdvözlí az Egyesült Államokban létrejött börtönújsá-
got és az ennek hatására megjelenő első magyar „fogházi újságot”, mely Biza-
lom címmel 1929-ben Vácott látott napvilágot „egy lelkes patronage hölgy,
Nagy Emilné Göllner Mária buzgólkodásaként.”¹³ Fontosnak tartja a test ápolá-
sát is, mint közegészségügyi követelményt, „amit a raboktól nem szabad saj-
nálani, sőt pont arra tekintettel, hogy azok nagy része a szabad életben a legele-
mibb egészségügyi szabályokkal sem törődtek, ezeket módszeresen rá kell
szoktatni a testápolási szabályokra. Ez nem fényűzés, hanem a nevelés elemi
szabálya.”¹⁴ Az elmélet és a gyakorlat egészséges összhangját hangsúlyozó,
Finkey Ferenc nagy súlyt helyezett a büntetőjogi alapok megértéséhez szüksé-
ges jogbölcseleti, elméleti képzésre is. Finkey szerint az igazságosság és a
szükségesség eszméje képeze a büntetőjog alapvető elvét és egyúttal a bünte-
tőjog bölcsészeti alapját. A mai tételes jog és tudomány vezéreszméi pedig a
megtorlá, s az annak alapját képező egyéni felelősség, a megelőzés, vagyis a
társadalmi védekezés, az egyéniesítés és az emberiség. Az igazságosság és
a szükségesség (hasznosság) viszonyát illetően úgy foglalt állást, hogy ezek
nem zárják ki, sőt feltételezik, illetőleg kiegészítik egymást. A büntetőjogi tan-
könyvekben adott elméleti alapozás mellett gyakorlatilag egyedülállóan jogbölc-
seleti tankönyvet is készített. És bár nem hozott létre önálló jogbölcseleti
irányzatot, 12 év e tárgyban oktatómunkájának eredményeként az 1908-ban
megjelent „A tételes jog alapelvei és vezéreszméi” című, I. kötetnek szánt 463
oldalas munkája alapos összefoglalását adja mindazoknak a bölcseletelméleti
ismereteknek, amelyeket a jogi képzésben feltétlenül szükségesnek tart. Mind-
ezeket azzal a szilárd meggyőződéssel tárdta olvasói elé, hogy a jogbölcselet-
re, vagyis a jog alapelveinek és vezéreszméinek ismeretére a joghallgatónak és
a gyakorlati jogásznak feltétlenül szüksége van. A jogbölcselet iránt a gyakor-
lati jogászközönség közönyét azzal kívánta eloszlatni, hogy „tudományunkat az
észjogi és a szociológiai egyenruhából kiszabadítva, reális alapon, mint a téte-
les jog bölcseletét, de az idealizmus, az eszmék kultuszával, világos szabatos

¹² Finkey Ferenc: *Büntetéstani problémák*, Budapest, 1933, 23. idézi Tari Ferenc: *Az időszerű Finkey*, in: Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (Szerkesztette: Szathmáry Béla) Sárospatak, 1995, 93-94.

¹³ Finkey: *Büntetéstani problémák*, 143.

¹⁴ Finkey: i.m. 140.

nyelven s jogászokra és laikusokra is gyümölcsöző módon, egyetemes összehasonlító jogtörténeti és lélektani módszerrel műveljük.”¹⁵ Finkey egyedülálló kísérlete sem vitte, és a ma önálló tanszékkal rendelkező jogbölcsezet sem viszi közelebb azonban e tudományát a hazai jogászvilághoz. Pedig a jogszociológia, a jogfilozófia önállósodásával letisztult, a „világos és szabatos nyelven” megírt tankönyvek már jóval könnyebben tanulhatók, mint a Finkey által is hivatkozott, általa igen nagyra értékelt Pulszky Ágost „Alaptana”, ami Finkey szerint is „a bölcsekedni különben sem szerető magyar közönségre szinte megemészthetetlenül tömör stílusában” valósággal elriasztotta a gyakorlati jogászvilágot a jogbölcsezettől.¹⁶ 1995-ben a Finkey emlékünnepeken Nagy Ferenc szegedi jogászprofesszor így zárta előadását: „Összegzésként úgy ítélem meg, hogy az anyagi büntetőjog területén Finkey Ferenc többször említett tankönyve a XX. század hazai összefoglaló szakirodalmának csúcsteljesítményei és maradandó értékei közé tartozik. Gondot jelent azonban, hogy ez a ma is hasznosítható maradandó érték – néhány hasonló művel együtt – igazából még szinte a könyvtárakban sem hozzáférhető, főként nem a joghallgatók tömegei számára. Épp ezért javasolható Finkey Ferenc tankönyvének reprint vagy más hasonló elérhető kiadásban történő ismételt közzététele, hisz ez egyszerre lenne értékmegőrzés és értékterjesztés.”¹⁷ Felvetése mind a mai napig aktuális és fontos. A Finkey életművét bemutató Emlékkönyv mellett kiadásra került a kéziratban maradt perjogtörténeti munkája, de az alapművek reprint kiadására a Finkey Ferenc szellemi örökségét ápoló Harsányi és Koncz család mellett a Jogászok a Kultúráért Alapítvány anyagi eszközei nem elegendők. Itt a jogtudomány és a felsőoktatási intézmények széles körű összefogására lenne szükség.

¹⁵ Finkey Ferenc: *A tételes jog alapelvei és vezéreszméi* I. kötet Grill Károly Kiadóvállalata Budapest, 1908. Előszó IV.

¹⁶ Finkey Ferenc: *A tételes jog alapelvei*, i.m. Előszó IV.

¹⁷ (Szerkesztette: Szath Nagy Ferenc: *Gondolatok Finkey Ferenc egykori szegedi egyetemi tanáráról és anyagi büntetőjogászáról*, in Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv máry Béla) 43-44.